

مروری بر چالش های فضای مجازی و آگاهی مادران نسبت به تربیت شهروند مطلوب

فاطمه عباسی

چکیده

در کل دنیا بانوان از فضای مجازی بیشتر برای فعالیت های اجتماعی و سرگرمی استفاده می کنند همچنین بانوان خانه دار در ایران بیشترین مخاطبان فضاهای مجازی را تشکیل می دهند که همین امر مزایا و معایبی را با خود به همراه داشته است. هدف از انجام تحقیق کاربردی حاضر مروری بر چالش های فضای مجازی و آگاهی مادران نسبت به آن و تربیت شهروند مطلوب می باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای بود که با مراجعه به کتب و مقالات چاپی و دیجیتالی معتبر صورت گرفت. بر اساس مطالعات صورت گرفته و با توجه به پیشینه مطالعاتی نتایج تحقیق حاضر نشان داد که؛ هریک از چالش های به وجود آمده توسط نوجوانان و جوانان در فضای مجازی ناشی از اطلاعات اندک کاربران و سهل انگاری والدین بخصوص مادران نسبت آن است. از جمله راهکارهای ارائه شده در این تحقیق حساس بودن مادران نسبت به زمان، مدت زمان، شرایط لازم برای استفاده از اینترنت و آشنایی با انواع وب سایت ها و فعالیت های قابل قبول و غیر قابل قبول می باشد.

واژه های کلیدی: فضای مجازی، آگاهی مادران، پیشگیری.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی بوجود آمده است، بسیاری از کارکردهای خانواده ها را دچار اختلال کرده است. در مباحث آسیب شناختی نهاد خانواده، یکی از محورهای مهم، بررسی آسیب های ناشی از تحولات خانواده است. تحولاتی که خود منشأ بروز دگرگونی هایی عمیق و اساسی در نوع روابط و ارزش های خانوادگی می باشند. بسیاری از این تحولات و دگرگونی ها از بیرون، بر خانواده تحمیل می شود. از زمانی که فضای مجازی وارد فضای زندگی انسان شده تا به امروز، علی رغم تمام محاسن و مزایای آن، دغدغه ها و نگرانی هایی را بر خانواده ها تحمیل نموده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی شود (کمپتون و همکاران^۱، ۲۰۱۴). با توجه به اهمیت فضای مجازی در توسعه جوامع، در جامعه ما نیز در سال های اخیر به فن آوری اطلاعات و ارتباطات توجه زیادی شده است. ولی در این رابطه آسیب های جدی وجود دارد که ضروری به ریشه یابی آن پرداخت. شبکه های دوست یابی در کشور ما به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و "ایرانی ها رتبه سوم را در این شبکه ها کسب کرده اند" (عاملی و حسنی، ۱۳۹۱). فرهنگ رسانه ای اینترنت، فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده و از آن مهمتر، نمایانگر نقش خانواده در کنار این ابررسانه است که والدین روی فرزندان خود تا چه حد کنترل تربیتی و نظارت اخلاقی دارند (دوگان و همکاران^۲، ۲۰۱۵).

بروز آسیب های نوظهور می تواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد. به همین دلیل، برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیب های نوظهور لازم و ضروری می نماید. آسیب های نوظهور، آسیب های مرتبط با فناوری های جدید است که آسیب های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت می توانند در این مجموعه قرار گیرد (الیسون و همکاران^۳، ۲۰۱۴).

گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و مادران نیز تغییراتی بوجود آورده است که از جمله آن به کاهش نقش مادران به عنوان مرجع، کاهش ارتباط مادران با فرزندان، شکاف نسلی به دلیل رشد تکنولوژی و از بین رفتن حریم بین فرزندان و مادران را می توان نام برد (رحیمی و رادبه، ۱۳۹۱).

با توجه به مطالب بیان شده، این تحقیق بر اساس مطالعات صورت گرفته به دنبال پاسخ به این سئوالات می- باشد که چالش های فضای مجازی چه مولفه هایی را دارا هستند؟ و مادران به چه میزان می توانند در برابر چالش های به وجود آمده نقش داشته باشند؟

اهداف تحقیق

- مروری بر چالش های فضای مجازی و آگاهی مادران نسبت به آن
- نقش مادران در تربیت شهروند مطلوب
- شناسایی چالش های مهم فضای مجازی
- ارائه راهکارهایی در راستای افزایش آگاهی مادران نسبت به فضای مجازی

^۱ Compton et al.

^۲ Duggan et al.

^۳ Ellison et al.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و روش انجام آن به صورت توصیفی است که با مراجعه به کتب و مقالات چاپی و دیجیتالی معتبر به گردآوری اطلاعات پرداخته شده است.

تعاریف و مفاهیم

چالش‌های فضای مجازی

یکی از بزرگترین مسائل اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا می باشند ضعف بنیاد خانواده است. از آنجایی که مشکلات خانواده ها به صورت ناهنجاری های اجتماعی بروز می کند خانواده و سلامت آن از اهمیت فوق العاده ای برخوردار می باشد. آماده کردن فرزندان برای پذیرش مسئولیت های اجتماعی یکی از وظایف مهم و اساسی خانواده ها به شمار می رود. جوانان باید بتوانند به خصوص برای زندگی های مشترک آماده شوند و سعی نمایند روابط خود را با پیرامون شان در حد متعارف و قابل قبولی تنظیم نمایند. در ادامه به بررسی چالش‌های به وجود آمده توسط فضای مجازی پرداخته شده است:

تأثیر فضای مجازی در نارضایتی های خانوادگی

یکی از زمینه های اصلی در بروز مشکلات خانوادگی و اصولاً نارضایتی از زندگی مشترک، فضای مجازی است که تحت تأثیر تولیدات رسانه ای بوجود آمده و باعث آن گردیده تا سطح توقع و ارضاء از زندگی های مشترک را به خصوص در میان نسل جوان بالا ببرد. تحت تأثیر این فضا آنچه جوان باید از زندگی مشترک انتظار داشته باشد به نوعی تحریف می شود. لذت و صمیمیتی که از برنامه ها و محتویات رسانه ها مانند فیلم ها و سریال ها در اذهان جوانان نقش می بندد تا حد بسیار زیادی در زندگی طبیعی قابل دست یابی نخواهند بود و این می تواند تبعات زیانباری برای آینده جوانان به همراه داشته باشد (ماسچرونی و اولافسن^۴، ۲۰۱۴).

اعتیاد به اینترنت

اعتیاد به فضای مجازی می تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده کنندگان از فضای مجازی نتوانند به مدت یک ماه دوری از فضای مجازی را تحمل کنند در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند. از جمله آسیب‌های اعتیاد به فضای مجازی را می توان به آسیب‌های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد (ماسچرونی و همکاران^۵، ۲۰۱۴).

^۴ Mascheroni & Ólafsson

^۵ Mascheroni et al.

بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت

عناصر سه گانه هویت، یعنی: شخص، فرهنگ و جامعه، هر یک در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفا می کنند. هویت شخصی، ویژگی بی همتای فرد را تشکیل می دهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروه ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل گیری آن، متأثر از ایشان است. و در نهایت، هویت فرهنگی، برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه های آن، از بدو تولد تا کهنسالی جای گرفته است. از آن جا که فضای سایبری، صحنه ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت های متنوع، نقش ها و سبک های زندگی قرار می دهد، خود زمینه ای است برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه، موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر بیش از آن که هویت ظاهری فرد مطرح گردد، درون مایه های افراد بروز می کند. هر کس در صدد بیان اندیشه ها و علاقه مندی های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در فضای مجازی موجب تقویت شخصیت های چندگانه و رشد و استحکام آن می گردد. جوانان در این محیط از آسیب پذیری بیشتری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می گیرد، این خطر پر رنگ تر می شود (رودی و همکاران^۶، ۲۰۱۵).

واقعیت این است که از نظر صاحب نظران جامعه شناسی، شکل گیری هویت افراد تحت تأثیر منابع گوناگونی است. عمده ترین این منابع خانواده، رسانه های گروهی، مدرسه و گروه همسالان است. "از این میان رسانه های گروهی با توجه به گستره نفوذ و فراگیری آن اهمیت ویژه ای یافته اند. گسترش تلویزیون های ماهواره ای موجب شده است شکل گیری نظام شخصی و هویت افراد تحت تأثیر عوامل متعدد و گاه متعارض قرار گیرد" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

تعارض ارزش ها

تغییرات تکنولوژیکی ارزشها و هنجارهای اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار داده است. یکی از چالش های فرا روی فرهنگ ها برخورد با این پدیده است. چون اساساً ورود فضای مجازی همراه با ارزش های غربی، چالش های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است. از آنجایی که برخی از عناصر موجود در این پدیده مغایر با فرهنگ خودی (ارزش های اسلامی- ایرانی) است، پس می توان گفت فضای مجازی می تواند آسیب های زیادی را به همراه داشته باشد. مثلاً ورود فضای مجازی در حوزه خانواده موجب تغییر نظام ارزشی در خانواده ها می شود. در یک مطالعه تجربی نشان داده شد که استفاده جوانان از فضای مجازی موجب کاهش ارزش های خانواده شده است (زنجانی زاده، ۱۳۸۴). همچنین در فضای مجازی به دلیل تسهیل ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه، در زمینه های غیر اخلاقی بسیار مورد توجه قرار گرفته، تا جایی که فضای مجازی موجب سهولت خیانت در روابط زناشویی و ایجاد روابط نامشروع می شود (عاملی و حسنی، ۱۳۹۱).

شکاف بین نسلی مادران و فرزندان

فضای مجازی شکاف میان نسل ها را بیشتر کرده است و اکنون شکاف میان نسل دوم و سوم علاقمند به فضای مجازی نیز آشکار شده، به گونه ای که هیچ یک زبان دیگری را نمی فهمند. امروزه با ورود وسایل و

^۶ Rudi et al.

تکنولوژی های جدید به عرصه خانواده ها شاهد این هستیم که والدین و فرزندان ساعت های متمادی در کنار یکدیگر می نشینند، بدون آنکه حرفی برای گفتن داشته باشند. ما دیگر کمتر نشانه هایی از آن نوع خانواده هایی را داریم که والدین و فرزندان دور هم نشسته و درباره موضوعات مختلف خانوادگی و کاری با هم گفتگو کرده و نظرات همدیگر را راجع به موضوعات مختلف جویا شوند. در شرایط فعلی روابط موجود میان والدین و فرزندان به سردی گرائیده و دو نسل به دلیل داشتن تفاوت های اجتماعی و تجربه های زیسته مختلف زندگی را از دیدگاه خود نگریده و مطابق با بینش خود آن را تفسیر می کنند. نسل دیروز (مادران) احساس دانایی و با تجربگی می کند و نسل امروز (فرزندان) که خواهان تطابق با پیشرفت های روز است، در برابر آنها واکنش نشان می دهد و چون از پس منطق و نصیحت های ریشه دار و سرشار از تجربه آنها بر نمی آید به لجبازی روی می آورد (رحیمی: ۱۳۹۰).

انزوای اجتماعی

امروزه فضای مجازی در زندگی اجتماعی، جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در حقیقت جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افرادی که ساعت ها وقت خود را در سایت های اینترنتی می گذرانند بسیاری از ارزش های اجتماعی را زیر پا می نهند. چرا که فرد دیگر فعالیت های اجتماعی خود را کنار گذاشته و به فعالیت های فردی روی می آورد. "نتایج پژوهش شاندرز نشان داد که استفاده زیاد از فضای مجازی با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. برعکس کاربرانی که از فضای مجازی کمتر استفاده می کنند، به طور قابل ملاحظه ای با والدین و دوستانشان ارتباط بیشتری دارند" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

بررسی محققان نشان می دهد شاید هیچگاه کاربران فضای مجازی از افسردگی و انزوای اجتماعی خود آگاه نباشند و در صورت آگاهی آنها تایید نکنند اما ماهیت کار با فضای مجازی چنان است که فرد را در خود غرق می کند. پژوهش های انجام شده حاکی است دنیای اجتماعی در آینده دنیای منزوی باشد چرا که فضای مجازی با توجه به رشدی که دارد و جذابیت های کاذبی که برای نوجوانان ایجاد می کند آنها را به خود معتاد ساخته و جانشین والدین می شود (تالوار و همکاران^۷، ۲۰۱۴).

راهکارهایی در رابطه با آگاهی مادران نسبت به فضای مجازی

از جمله آگاهی ها و تدابیر پیشگیرنده توسط مادران در خانواده را می توان این چنین نام برد: مادران حتی الامکان باید با فعالیت های اینترنتی و آن چه فرزندانشان در این فضا می توانند انجام دهند، آشنا شوند و راه های مقابله با آن را فرا بگیرند.

مادران باید کامپیوترها را در منزل در جایی قرار دهند که امکان استفاده خصوصی از آن وجود نداشته باشد و بتوانند به راحتی فعالیت های فرزندان را تحت نظر داشته باشند (توکلی، ۱۳۹۵).

مادران و فرزندانشان می توانند درباره قواعد و مقررات استفاده از اینترنت در منزل بحث و تبادل نظر کنند و در نهایت مادران مقررات خاصی را در این زمینه به فرزندان خود ابلاغ نمایند و موضوعات و موارد مربوط را به آن ها تذکر دهند. از جمله؛

^۷ Talwar et al

- (۱) زمان و شرایط لازم برای استفاده از اینترنت.
- (۲) مدت زمانی که فرزند می تواند از اینترنت استفاده کند.
- (۳) انواع وب سایت ها و فعالیت های قابل قبول و غیر قابل قبول.
- (۴) اطلاعاتی که می تواند در ضمن استفاده از اینترنت افشا کرد.
- (۵) چگونگی مواجهه با مشکل در هنگام استفاده از اینترنت و کمک گرفتن از مادران (ویتراپ و همکاران^۸، ۲۰۱۴).

مادران باید دیدگاه خود را در خصوص موضوعات صریح جنسی و رفتار های ناشایست تشریح کنند و درباره غیر مجاز و مخرب بودن برخی از سایت ها برای فرزندان توضیح دهند، زیرا در غیر این صورت، آن ها واکنش های منفی نشان خواهند داد و به بیراهه خواهند رفت.

مادران باید این واقعیت را بپذیرند که فرزندان، نسبت به آن ها، بیشتر با فضای اینترنت خو گرفته اند، لذا اگر می خواهند در این مورد اقدامات مؤثری انجام دهند باید وقت بیشتری صرف کرده، این خلاء را پر کنند. مانند گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه به طوری که فرزندان از نظر عاطفی، احساس خلأ نکنند و جهت جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند (کفاشی و پیرجلیلی، ۱۳۹۵).

مادران باید به تفاوت میزان اعتماد به نفس فرزندان خود در فعالیت های آن لاین و فعالیت در فضای خارج پی ببرند و به آن توجه داشته باشند. جوانان ممکن است در فضای مجازی دست به کار هایی بزنند که در عالم فیزیکی جرئت ارتکابش را نداشته باشند. به همین دلیل مادران باید نسبت به فعالیت های آن ها مراقبت ویژه ای به عمل آورند.

مادران باید به فرزندان هشدار دهند که کلمات گذر خود را کاملاً مخفی نگه دارند و حتی در اختیار نزدیک ترین دوستان خود نیز قرار ندهند تا با استفاده از نشانی پست الکترونیکی آن ها مطالب نامناسب برای دیگران ارسال نگردد.

مادران باید به نوجوانان آموزش داد تا هیچ یک از اطلاعات و عکس های شخصی و خانوادگی خود را، به ویژه در اتاق های گفت و گو، در اختیار کسی قرار ندهند.

مجموعه اطلاعاتی که نوجوانان وارد کامپیوتر می کنند، باید قابل ردیابی بوده، از مخفی کردن و پاک کردن آن ها خودداری نمایند تا مادران در صورت ضرورت بتوانند آن ها بازبینی کنند و بر فعالیت های آن ها اشراف داشته باشند (ماسچرونی و همکاران^۹، ۲۰۱۴).

پیشینه تحقیقات

کفاشی و پیرجلیلی (۱۳۹۵)، به بررسی گذران اوقات فراغت زنان شهر تهران در فضای مجازی پرداختند. این پژوهش با هدف بررسی دقیق و عمیق علل حضور زنان در فضای مجازی و درک این پدیده که چرا زنان ترجیح می دهند اوقات فراغت خویش را در فضای مجازی سپری کنند، تهیه و تدوین شده است. روش مورد استفاده در این پژوهش کیفی و از نوع تحلیل تماتیک است که در پی مصاحبه عمیق با ۳۰ نفر از زنان دارای مدرک کارشناسی که در محدوده سنی ۳۰ تا ۴۰ سال و همگی خانه دار هستند، هشت تم بدست آمده است

^۸ Vittrup et al.

^۹ Mascheroni et al.

که عبارتند از: ارتباط آسان و بی وقفه با دوستان و آشنایان، امکان کسب داده ها، امکان حضور همزمان در گروه های گوناگون، ابزاری برای به روز بودن، موفقیت بیش تر در تربیت فرزندان، آشنایی با طرز تفکر دیگران، توسعه دایره تعاملات افراد و کم هزینه بودن.

توکلی (۱۳۹۵)، به بررسی فرصت های آموزشی برای زنان جهت تربیت فرزندان به کمک شبکه های آنلاین پرداخت. نتایج این تحقیق نشان داد که زنان و مادران توانمند فرزندان سالم و توانمندی دارند. همچنین با توجه به تبعیض های موجود، زنان علاقه فراوانی جهت تعامل در شبکه های اجتماعی و فضای مجازی دارند. نیرومند و ذهابی (۱۳۹۴)، به بررسی عوامل موثر بر میزان حضور زنان در شبکه های اجتماعی مجازی پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که؛ بین هر چهار مولفه (نوع رابطه ایجاد شده با اعتماد صمیمی - محافظه کارانه، استفاده از مزیت ها، نوع فعالیت، تعداد کاربردهای مورد نظر از استفاده و تعدد شبکه های اجتماعی) با حضور زنان در شبکه های اجتماعی در سطح ۹۹ درصد ارتباط معنی دار مثبتی وجود دارد، همچنین نتایج گویای این بود که بین آگاهی (اطلاع داشتن) زنان و حضورشان در شبکه های اجتماعی در سطح یک درصد رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد.

عاملی و حسنی (۱۳۹۱)، در یک مطالعه تطبیقی به بررسی دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی پرداختند. در این مقاله تحت پارادایم دو فضایی شدن به به مفهوم سازی عمده ترین آسیب های فضای مجازی پرداخته شده و با مطالعه تطبیق سیاستگذاری ها در برخی کشورهای پیشرو، راهبردهای اتخاذ شده دسته بندی شده اند. نتایج این تحلیل تطبیقی نشان می دهد که سیاست ها و برنامه های فرهنگی و اجتماعی کشورها را می توان به سیاست های سلبی و ایجابی تقسیم کرد. سیاست های سلبی شامل سیاست ها و برنامه های حذف، کنترل و نظارت و سیاست های ایجابی فرهنگی و اجتماعی جوامع، برنامه ها و سیاست هایی معطوف به تولید محتوا، مدیریت محتوا، برنامه های دیجیتال سازی اطلاعات آنالوگ و دسترس پذیر ساختن اطلاعات و محتوا در شبکه فضای مجازی است.

کشتی ارای و اکبری (۱۳۹۰)، با معرفی عصر جدید به عنوان عصر پرشتاب ارتباطات، ورود بسیار ساده و سریع، حداقل محدودیت برای دسترسی، برقراری ارتباط با سراسر دنیا به اشکال مختلف و عدم وجود محدودیت زمانی و مکانی، دسترسی به پایگاه های اطلاعاتی مختلف و شرکت در فعالیت های اقتصادی، علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و ... را از ویژگی های بی بدیل آن بر شمرده اند.

یاسمی نژاد، آزادی و امویی (۱۳۹۰)، در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که فضای مجازی می تواند امنیت اجتماعی را مورد تهدید قرار دهد، زیرا اینترنت با وجود این که می تواند به عنوان ابزاری قدرتمند در عرصه اطلاع رسانی به کار گرفته شود تا آن جا که گاهی از آن به عنوان انفجار اطلاعات هم نام برده می شود، ولی این فناوری مدرن با تمام فوایدی که دارد، تهدیدها و خطرهایی نیز برای جامعه و بشر داشته است. به طوری که امروزه، بخش عمده ای از جرایم مربوط به حوزه ی کامپیوتر، اینترنت و فضای مجازی است که امنیت اجتماعی را هدف قرار داده اند.

بحث و نتیجه گیری

امروزه فضای مجازی و شبکه های اجتماعی با توجه به نقشی که تاکنون در ابعاد مختلف زندگی داشته اند، نمی توان آن ها را نادیده گرفت. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه ی افکار و اندیشه های بشری محسوب می شود. به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. امروزه افراد باید برای ورود به دنیای

مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات ناشی از عدم آگاهی از این پدیده جهانی نگردند. پیشگیری از آسیب های اجتماعی و توجه مادران به رفتار فرزندان بسیار مهم می باشد و برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، مادران به دلیل ارتباط وسیع خود با فرزندان باید تا حدودی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آن هاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آن ها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می شود. لذا، چنانچه مادران نسبت به شیوه های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می آید. همچنین بر اساس نتایج مطالعات کفاشی و پیرجلیلی (۱۳۹۵)، توکلی (۱۳۹۵)، نیرومند و ذهابی (۱۳۹۴)، عاملی و حسنی (۱۳۹۱)، کشتی آرای و اکبریان (۱۳۹۰) و یاسمی نژاد، آزادی و امویی (۱۳۹۰) برای اینکه مادران به راهکارهایی عملی برخورد با آسیب های اجتماعی ناشی از فناوری اطلاعات دست یابند ابتدا باید به آسیب شناسی فضای مجازی پرداخته و پس از آگاهی و اعتقاد نسبت به وجود آسیب ها نسبت به مقابله با آن اقدامات عملیاتی و پیشگیرانه را انجام دهند.

منابع

- توکلی نسرین، (۱۳۹۵). فرصت های آموزشی برای زنان جهت تربیت فرزندان به کمک شبکه های آنلاین، همایش زنان، خانواده و شبکه های اجتماعی مجازی.
- صبوری خسروشاهی، حبیب. (۱۳۸۶). بررسی آسیب های اجتماعی اینترنت، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- عاملی، سعیدرضا؛ حسنی، حسین. (۱۳۹۱). دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاستگذاری های بین المللی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره پنجم، شماره اول.
- کشتی آرای، نرگس؛ اکبریان، اکرم. (۱۳۹۰). عصر مجازی و چالش های پیش رو، اولین کنفرانس بین المللی شهروند مسئول. مجید کفاشی، زهرا پیر جلیلی، (۱۳۹۵). گذران اوقات فراغت زنان در فضای مجازی (شهر تهران سال ۱۳۹۴)، فصلنامه زن و جامعه، شماره ۹، دوره ۷، ویژه نامه.
- نیرومند لیلا، ذهابی شایسته، (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر میزان حضور زنان در شبکه های اجتماعی مجازی مورد مطالعه: زنان ساکن شهر تهران، فصلنامه مطالعات رسانه ای، دوره ۱۰، شماره ۲۸.
- یاسمی نژاد، عرفان؛ آزادی، اکرم؛ امویی، محمدرضا. (۱۳۹۱). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی ها، همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه ی پایدار.
- Compton, L., Campbell, M. A., & Mergler, A. (۲۰۱۴). Teacher, parent and student perceptions of the motives of cyberbullies. *Social Psychology Education*, ۱۷, ۳۸۳-۴۰۰. <http://dx.doi.org/10.1007/s11118-014-0254-x>
- Duggan, M., Lenhart, A., Lampe, C., & Ellison, N. B. (۲۰۱۵). Parents and social media. Retrieved from <http://www.pewinternet.org/2015/07/16/parents-and-socialmedia/>.
- Ellison, N. B., Vitak, J., Gray, R., & Lampe, C. (۲۰۱۴). Cultivating social resources on social network sites: Facebook relationship maintenance behaviors and their role in social capital processes. *Journal of Computer-Mediated Communication*, ۱۹(۴), ۸۵۵-۸۷۰. <http://dx.doi.org/10.1111/jcc4.12074>
- Mascheroni, G., & Ólafsson, K. (۲۰۱۵). The mobile Internet: access, use, opportunities and divides among European children. *New Media and Society*. Advance online publication. doi: 10.1177/1461444814567986.
- Mascheroni, G., Ólafsson, K., & Haddon, L. (۲۰۱۴). Children's online risks and opportunities: comparative findings from EU Kids Online and Net Children Go Mobile. *EU Kids Online*,

- LSE, London, UK. Retrieved from <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>
- Rudi, J., Dworkin, J., Walker, S., & Doty, J. (۲۰۱۵). Parents' use of information and communications technologies for family communication: Differences by age of children. *Information, Communication & Society*, ۱۸(۱), ۷۸-۹۳. <http://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2014.934390>
- Talwar, V., Gomez-Garibello, C., & Shariff, S. (۱۱). Adolescents' moralevaluations and ratings of cyberbullying: The effect of veracity and intentionality behind the event. *Computers in Human Behavior*, ۳۶, ۲۲۲-۲۲۸. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2014.03>
- Vittrup, B., Snider, S., Rose, K. K., & Rippy, J. (۲۰۱۴). Parental perceptions of the role of media and technology in their young children's lives. *Journal of Early Childhood Research*. Advance online publication. doi: 10.1177/1476718X14523746.

